

Európa legnagyobb régészeti feltárása folyik a budai várpalota területén

Jelentős változásokat látni a budai várpalota és várkerület területén, ha a pesti Dunapartról nézzük a Várhegyet. Ha a magas földcsúszdák ontják a törmelék, fákat vágnak ki, ismeretlen bástyarészletek tűnnek fel, ártérségek omlanak le. Azt azonban még az érdeklődők közül is kevesen tudják, hogy itt, a budai egykori királyi palota területén Európának ezidőszáig legnagyobb régészeti feltárása folyik, már több, mint egy éve.

Már 1946-ban kezdődtek próbaásatások a palota területén, de 1949 szeptemberében óta fokozódó erővel, több, mint száz állandó munkás foglalkoztatásával tartanak a Fővárosi Középkori Múzeum által irányított állami ásatások és már eddig 30-40 ezer köbméterre rúg a feltárással kapcsolatban kitermelt föld mennyisége.

HOL ÁLLOTT AZ ANJOUK, ZSIGMOND ÉS MÁTYÁS BUDAI PALOTÁJA?

Az a barokk, illetve neobarokk palota, amelyet mindannyian ismerünk — részben a középkori palota romjain — III. Károlytól Ferenc József koráig épült fel (1715—1905.) III. Károly és Mária Terézia korához csupán a palota déli szárnyának építése fűződik. A Várhegy sziklatömbjéhez hozzáragszolt krísztnavárosi szárnyat, a volt kormányzósági épületet Ybl Miklós tervei alapján Hauszmann Alajos építtette meg. Ugyancsak Hauszmann tervei alapján dombolták meg — a monumentális aránv Kupolacsarnok centrumbahelyezésével — a déli barokk épülettömböt s alakították ki északon annak homlokzati hasonmását.

A palota újjáépítését megelőző ásatások azt bizonyítják, hogy a középkori budai várpalota a mai beépítésnél jóval délebbre húzódott; északi része — Zsigmond híres «Friss palotája» — viszont a modern Kupolacsarnok kolonádjának északi részénél, tehát a mai palota alaprajzánál jóval délebbre ért véget.

Az olvasó talán meglepődik azon, hogy a kutatók a várpalota területéről már eddig több tízezer köbméter földet távolítottak el. Az ilyen nagyméretű földmozgósítás még meglepőbb akkor, ha figyelembe vesszük azt, hogy a feltárás nemcsak betört kövek, hanem a középkori alapokat, pincéket és kazamatákat tisztított meg. A helyzet az, hogy a középkori talajszint a modern szintnél helyenként jóval mélyebben volt és így a néhol 8-9 méter mély barokkori betöltés alól másfél-kétemelet magas összefüggő középkori falrészletek bukkanak elő.

Az ásások legjelentősebb építészettörténeti eredménye: sikerült kideríteni a középkori palota imzáron ma minden teljes alaprajzát. Így megtudjuk, hogy a középkori palotát észak felé, Ruda városától két hatalmas bástyával és a második elől egy mély szárazárók választotta el. A régi palota épületlőmege — északról dél felé

haladva — a mai Mátyás-Szép Ilonka-szoborcsoport és az Udvarlakai őrség épületének magasságában kezdődik. A Duna felé löbbemeletes magasságban emelkedett itt Zsigmond 1420. körül építt «Friss palotája». Ennek helyén, a Várkert Savoyai-szobráról északra 2-4 m. mélységben öles gotikus falmaradványokat, boltívtöredékeket eredményezett az ásás. Régészeink megállapították, hogy a Friss palota a középkori palota leghamarább tönkrement része. Az okleveles emlékeket a régészet hitelesíti: 1529-ben a Szt. György (akkor Szt. Zsigmond)-tér felől ágyúztartja a palotában rekedt Ferdinánd-partukat a török, 1579-ben — már török az úr — egy lavaszi vilámcsapás vág a Friss palota címerornyába. A benne felhalmozott lőpor robbanása porig lerontja az épületet; követi most, négyszáz évvel utóbb emeli ki a kutató a földből.

FELTÁRUL MÁTYÁS HÁZIKAPOLNÁJA

A palota dunai oldalán délebbre haladva a barokk falak alól kiugrik Zsigmond és Mátyás gótikus házikapolnájának romépülete. A kápolna felel tudjuk, hogy 1423. karácsonyan Zsigmond itt állította ki közszemjére Nagy Károly császári koronáját. 1489-ben Mátyás a török szultántól ajándékba kapta Alamizsnás Szent János ereklyéjét. Ezt itt a kápolnában helyeztette el s azt elől kezdve Szt. János-kápolnának nevezték. Kincseit Mohács után Mária királyné vleitte Nyugatra, — majd a kápolna a budai pasa házi dzsámija lett s alighanem az 1579. évi, fent említett lőporrobbanás tette tönkre. A feltárt kápolnától délebbre haladva a középkori palota 7 m. magasan álló falai befutnak a délkeleti barokk palota pincéibe. Fellette — Bonfini nyomán — Mátyás könyvtára helyét keresheljük; ennek hitelességét az a számos renaissance stílusú bronz könyvsarok támasztja alá, amelyet körülötte 6-7 m. mélyen a föld őrzött meg számunkra. Délen, a barokk épület homlokzata előtt Nagy Lajos öccsének, István hercegnek (megh. 1354.) emléket őrzik az István-torony kiösvő résekkel megbontott alapfalai.

Nyugat felől három alagsori terem csatlakozik az István-toronyhoz. Az eredeti zsigmondkori kőkeretekkel, vasrácsos ablakkal ellátott termekbe egy ajtón át vezet csak bejárás és ez valószínűvé teszi azt, hogy — egyik egykori krónikás leírásának megfelelően — Hunyadi László kivégzésének idején ez a három, ép állapotban megmaradt gótikus terem volt Hunyadi Mátyás fogsága helye.

Mátyás börtöne teremtorának tengelyében észak felé a középkori palota nyugati homlokzatának alapjait bontották ki kutatóink. A nyugati homlokzat északon, a modern palota Nagy udvarának oroszlános kapuja táján a Csonka toronyhoz, a budai vár tettségét várhőrs-

néhez csatlakozik fel. A toronynak mintegy egynegyedét larta fel eddig a kutaás. Leletanyaga — zsugorodott testhelyzetben egymás hegyére szőrt tetemek, vas lábbelincs — beszédes bizonyítoták a Csonka torony egykori rendeltetését. Okleveles adataink bizonyítják, hogy az épületet Zsigmond emelte; Mátyás alatt az elfogott husztlák, majd a lőrökvilágban magyar rabok keserves bőrtőne volt.

A felsorolt épületek egy nagy és — dél felé — egy k's udvar zárnak közre. Leírásokból tudjuk, hogy a régi, középkori nagy udvar közepét Mátyás korában hatalmas díszkút ékesítette.

FELVONÓHIDAK, FARKASVERMES KAPUK, BASTYÁK

A feltárás egyik célja a középkori erődrendszer felderítése volt, abból a célból, hogy az újjáépítés a románikus várkeri helyett ezt az eredeti bástyaövet állíthassa vissza. Ez a feladat szinte egészében sikerült. Két hatalmas kazamatarendszert a Várkert keleti oldalán megisztlóttak, összesen mintegy százhusz méter hosszúságban.

A többszörös bástyaövek közeit, az úgynevezett zwingereket bonyolult rendszerű kapuk reteszelték el egymástól. Kettőt majdnem teljes gótikus épségben kelttől rosszabb állapotban derített fel a kutatók. A kapuk védrendszere háromszoros volt: kívülről a felvonó, vagy csapódhíd alatt farkasverem védte; a híd felesapódása után felelől csapórács bocsátható le, e mögött pedig kétszárnyas hatalmas vasalt kapu csukódik össze.

A gótikus épületmaradványok megszabják a magyar udvari élet középkori anyagi keretét. Ezeket a kereteket eleven élettel tölti meg az a leletanyag, amelynek lízezeit nyújtja a módszeres feltárás. A kőanyag korában kiemelkednek a gótikus palota kőcsipkái, mész- és homokkőből faragott bordák, nyílaskeretekövek, vörösmarvány renaissance domborművek, balusztrád-sorok, bolozai bordák többszáz folyóméter hosszúságban.

KÉTEZER LÁDA KERÁMIA

Az a több, mint kétezer ládányi kerámia, amelyet a leltőhely régészeti viszonyainak korhálorozó elemzése után a kutatók eddig begyűjtöttek, nemcsak rendkívüli ritkaságokat eredményezett, hanem módot ad az egész középkori magyar kerámia tudományos meghatározásához. A cserépanyag sorából különösen kiemelkedő darabok Zsigmond és Mátyás híres cserépaláháinak címerekkel, gótikus mérművekkel, hol egyházi, hol világi, hol akár obszcur ábrázolásokkal díszített mázas, színes kályhacsempék és azok az itáliai, vagy olasz miniatúra készírt színes, alakos ábrázolások padló- és faltégák, amelyeket már a kortársak is bámulva magasztaltak. De nemcsak hazai, ha-

nem importált kerámiával Itália és Németföld fajanszaival, Kína és Perzsa porcelánjaival is találkozunk. Mátyás asztalán a századokkal megkészt látogató. Velencei és — talán hazai — üvegek mellett ott találjuk a századok felrélegeződésében a török kor más típusú kerámiáit, majd a XVII—XVIII. század habán keménycserépeit.

Feltárára került Mátyás híres ólomcsöves vízvezetékének egy szakasza is. A déli palotahomlokzat előtt egy Mátyás és Beatrix címerével ékes díszkutat lártak fel, 14 m. mélységű víznóval. Fegyverek, ágyugolyók, gránátok, nyílvégek száza, vasszakok, ágyútegelek gazdagítják hadtörténetünk reálrégészeti anyagát. A kisplasztika hívei megcsodálhatják azt a néhány bronz, terrakotta és csontfigurált, amit kétemeletes mélységben rejtegett a föld mélye. A palotát körülvevő szemétdörök szemétyanyaga — főzödenyek, kályhacsempék, üvegek mellett — a régi szakácsok titkaiba enged bepillantást. A nagy- és kisvadak mellett háziállatok és halaink az udvari lakomák főkedvencei. Többszáz osztrigahéj igazolja az egykorúak fellejegyzését Beatrix, Mátyás és Anna királyné (II. Ulászló felesége) osztrigaevisi szenvedélyéről. A régi háztartás beszédes emlékei a gyertyatartók, koppanatók, gombosítók, gyűszűk, gyűrűk, olétk, gombok.

Az udvar ragyogásának hátterét jelzik a művészek emlékei: lapátok, vésők, kalapácsok, épületkapcsok, ékek. Régi játékok emlékét idézik a szerezsekkok, majomjátékok. Kézenél több pénz került elő a rétegekből s ez teszi fokozottan lehetővé az egyes leletcsoportok időrendi azonosítását.

A KUTATÁS MÓDSZERE ÉS EREDMÉNYEI

Kutatóink a régészeti ásatás leginkább bevált, legmodernebb formáját választották. Az egész terepet négyzetátlós térképbe helyezték bele, a kiemelt földfeltölések és halmozódások rétegvizonyait állandó elemzéssel ellenőrzik, hogy az egyes korok leletanyaga össze ne keveredjék egymással. A feltárással párhuzamosan megisztlítják, konzerválják és restaurálják a leletanyagot. A kőemlékekről rajos kiégésztést készítenek. Műszerük az ásatási terület történetét is megszólaltatja.

A folyamatban lévő ásatások tudományos eredményeinek végleges képét még nem rajzolhatjuk meg. A középkori palota egyre jobban teljesező alaprajza évszázados kérdéseket old meg. Az ingatlan műemlékek nagy részét restaurálni fogja az újjáépítés, úgyhogy a volt királyi palotát az ország legnagyobb középkori romkerkje övezi majd. A leletanyag — vas, kerámia, csont, üveg, bronz — emlékeink hiteles kormeghatározást segít elő és tömegénél, de minőségénél fogva is az ország egyik leggazdagabb közgyűjteményével gazdagítja a Fővárosi Középkori Múzeumot. A kutatóintézet egyébként — tudnunkkal — fokozott munkával készült az eddigi legnagyobb méretű magyarországi tudományos ásatás tárgyú emlékeinek 1951. évben való bemutatására.

Sántha Gábor